

УДК 658.014

DOI: 10.31891/2307-5740-2021-294-3-43

ХАЧАТРЯН В. В.

ORCID ID: 0000-0002-9532-0116

e-mail: v.khachatryan@vtei.edu.ua

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

В статті досліджено зовнішнє середовище реалізації підприємницького потенціалу підприємства. Виокремлено фактори впливу зовнішнього середовища, до яких належать відносини з господарськими партнерами, конкуренція підприємців, відносини з державними закладами регулювання, відносини з податковими органами, відносини з засобами масової інформації, відносини з фінансовими органами, інвесторами, соціально-демографічні, культурні, політичні, науково-технологічні, економічні та юридичні фактори. Усі виокремлені чинники запропоновано поділити на дві групи залежно від способу впливу на реалізацію підприємницького потенціалу, зокрема виділити фактори прямого впливу, що безпосередньо впливають на рівень і ступінь результативності реалізації підприємницького потенціалу та чинники опосередкованого впливу – фактори, що переважно не здійснюють прямого постійного впливу на рівень ризику, проте сприяють його зміні. Обґрунтовано особливості впливу кожного виокремленого чинника. Запропоновано найбільш поширені рушійні сили впливу на підприємницький потенціал, до яких віднесено зміни у довгострокових тенденціях економічного росту галузі, зміни у складі споживачів та способах використання продукту, оновлення продукту, технологічні зміни, ринкові маркетингові інновації, зміни у державній політиці та регулюванні економіки, вхід у галузь або вихід з неї великих підприємств.

Ключові слова: підприємницький потенціал, ринковий потенціал, виробничий потенціал, стратегічний потенціал.

VALENTYNA KHACHATRYAN

Vinnytsia Institute of Trade and Economics of KNUTE

EXTERNAL ENVIRONMENT OF REALIZATION OF ENTREPRENEURIAL POTENTIAL OF ENTERPRISE

The article examines the external environment for the realization of the entrepreneurial potential of the enterprise. Factors influencing the external environment, which include relations with business partners, competition of entrepreneurs, relations with government agencies, relations with tax authorities, relations with the media, relations with financial authorities, investors, socio-demographic, cultural, political, scientific -technological, economic and legal factors. It is proposed to divide all the selected factors into two groups depending on the method of influencing the realization of entrepreneurial potential, in particular to identify factors of direct influence that directly affect the level and degree of effectiveness of entrepreneurial potential and factors of indirect influence - factors that mostly do not risk, but contribute to its change. The peculiarities of the influence of each selected factor substantiated. According to the level of influence on the stability of the production system, it is proposed to distinguish the following groups of environmental factors: external socio-political conditions (changes in the political system); geographical factors (remoteness of markets, increasing the gap between the loads on the management system and its capabilities); industry factors (strategic surprises, loss of control over the external environment of the enterprise, the influence of society and political forces on the market behavior of the enterprise, limited growth, limited resources); personnel factors (changes in human resources in the labor market, the emergence of new methods of justification and strategic decision-making). The most common driving forces influencing entrepreneurial potential proposed, which include changes in long-term trends in economic growth, changes in consumer composition and product use, product updates, technological changes, marketing innovations, changes in public policy and economic regulation, entry into industry or exit from it of large enterprises.

Key words: entrepreneurial potential, market potential, production potential, strategic potential.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Функціонування сучасних підприємств умовах ринкової економіки, спрямування своєї діяльності на забезпечення стабільного розвитку, підтримки належного рівня конкурентоспроможності зумовлює необхідність використання не лише виробничої, але й усіх інших видів своєї діяльності. З огляду на мінливість середовища функціонування сучасних підприємств та, відповідно, можливість багатогранного впливу різного роду чинників на підприємницьку діяльність суб'єктів господарювання виникає необхідність ідентифікації всіх факторів, що можуть зумовити виникнення потенційних змін за різними напрямками функціонування підприємства з метою ефективного здійснення управління його підприємницьким потенціалом

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню особливостей зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства присвячено велику кількість наукових праць, зокрема Анісімова О., Виссема Х., Ансофф І., Алле М. Проте вплив даних факторів на результати економічної діяльності підприємства та на реалізацію його підприємницького потенціалу все ще потребує подальшого обґрунтування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Підприємницький потенціал являється багатогранною категорією, що зумовлює посилення впливу все більшої кількості чинників на результативність його використання. Мінливість умов господарювання сучасних підприємств створює необхідність виділення та аналізу впливу факторів на роботу підприємства.

Формулювання цілей статті

Метою статті є ідентифікація основних факторів впливу на використання підприємницького потенціалу суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу

Диференційованість підприємницького конкурентного середовища по відношенню до господарюючих суб'єктів зумовлює посилений вплив зовнішніх факторів, що включають усі обставини, виклики та організації, з якими підприємство комунікує у своїй повсякденній та стратегічній підприємницькій діяльності. До зовнішнього середовища функціонування підприємства можна віднести практично усе, що супроводжує його роботу та знаходиться поза підприємством, адже всі елементи середовища на нього впливають.

Зовнішнє середовище функціонування підприємства включає чинники, які наносять вплив на стабільність його роботи, а також можливості результативної взаємодії із іншими контрагентами ринку. До зовнішніх факторів підприємницької діяльності включаються всі ті чинники, які підприємство не може змінити, проте обов'язково повинно враховувати процесі функціонування. Дані види факторів в основному пов'язані між собою, відповідно зміна одного може призвести до зміни інших та їх результативного впливу на рівень економічної стабільності.

Усі зовнішні чинники, які впливають на управління підприємницьким потенціалом, науковці поділяють на дві групи: чинники прямого впливу, що безпосередньо впливають на рівень і ступінь результативності реалізації підприємницького потенціалу та чинники опосередкованого впливу – фактори, що переважно не здійснюють прямого постійного впливу на рівень ризику, проте сприяють його зміні.

Зовнішні фактори впливу на підприємницький потенціал підприємства узагальнено на рис. 1.

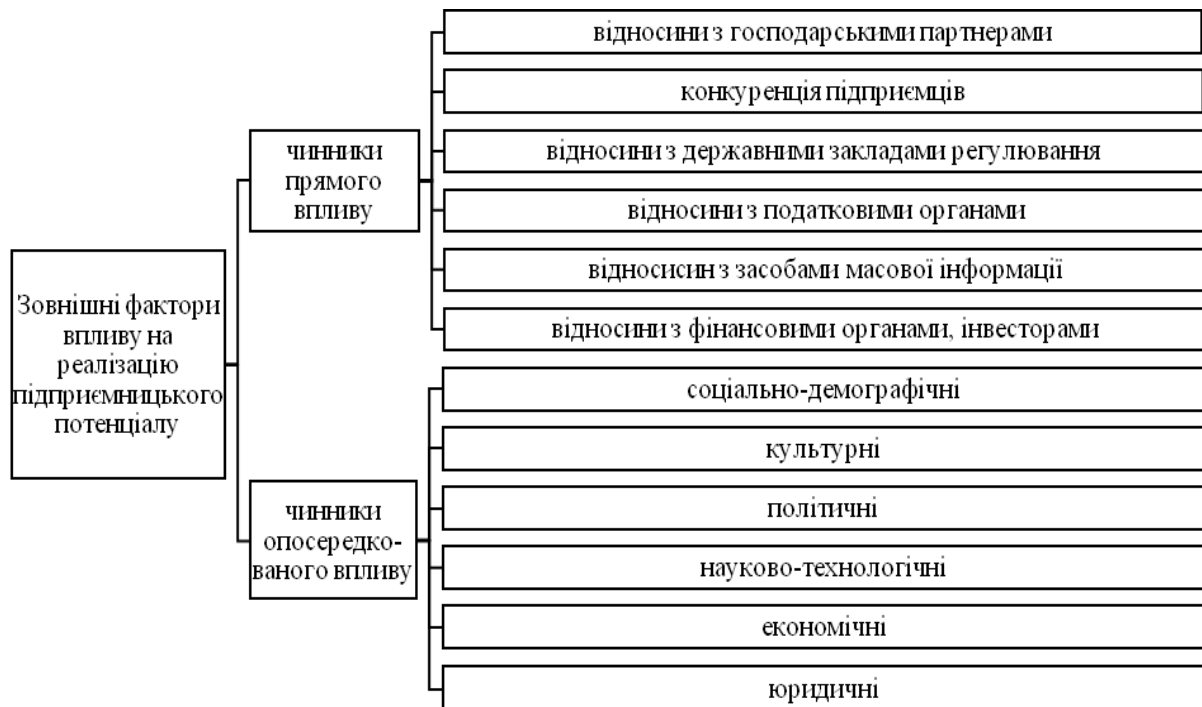

Рис. 1. Зовнішні чинники підприємницького середовища господарської діяльності промислового підприємства

Економічне середовище функціонування сучасних підприємств не є стабільним, що помітно відображається на сфері виробництва через динамічні коливання, які можуть наносити як негативні, так і позитивні наслідки на роботу підприємств. В даному контексті активно діючі підприємства намагаються вплинути на дане середовище, що зумовлює отримання ними більших шансів на довгостроковий успіх, ніж тими суб'єктами господарювання, що пристосовуються до мінливих умов.

Зовнішніми контрагентами підприємства є ті, що забезпечують діяльність підприємств необхідними ресурсами для виробництва продукції. За видами ресурсів, які постачаються до контрагентів зовнішнього впливу відносять постачальників: капіталу, сировини та матеріалів, залучення робочої сили. Здійснення комунікацій між виробником та усіма його постачальниками є наочним прикладом безпосереднього впливу зовнішнього середовища на безпечність і ефективність підприємницької діяльності підприємства. Важливе місце в процесі виділення зовнішніх факторів впливу на діяльність підприємства є врахування постачальників капіталу (банки, акціонери, приватні особи, державні органи, які надають позики). У випадку існування незадоволеної потреби підприємства в залученому капіталі, фінансово-економічна стабільність підприємства помітно знижується, порушується виробничий процес тощо.

Функціонування підприємства залежить від його здатності знаходити споживачів результатів своєї діяльності, передбачати та задовольняти їх потреби. В свою чергу, отримані від споживачів кошти забезпечують можливість розраховуватись за наявними зобов'язаннями створюють безперервний виробничий процес

Отже, важливий вплив на підприємницький потенціал наносить поведінка партнерів, контрагентів підприємства. Перешкодами в успішній реалізації підприємницького потенціалу можуть стати порушення умов договорів як постачальниками, так і споживачами, надання послуг чи виробництво товарів для неплатоспроможних споживачів тощо.

Конкуренція підприємств належить до визначальних факторів впливу на результативність реалізації підприємницького потенціалу підприємства. В сучасних економічних реаліях досить часто не споживачі, а саме конкуренти визначають, яку продукцію необхідно виготовляти та за яку ціну її реалізовувати. Споживачі не являються єдиним об'єктом боротьби підприємницьких структур, що можуть брати участь в конкуренції за трудові ресурси, капітал, матеріали тощо. Від реакції на конкуренцію залежать такі внутрішні фактори, як умови роботи, оплата праці, відносини з підлеглими.

Досить важливим фактором впливу зовнішнього середовища є контактні аудиторії – це зовнішні сили, які мають інтерес до діяльності підприємства і таким чином впливають на неї. В даному контексті основоположну роль відіграють державні інститути, що регламентують діяльність суб'єктів підприємницької діяльності. Встановлення правового статусу підприємства визначає чіткий порядок сплати податків. Органи державного регулювання уповноважені затверджувати порядок ведення фінансової звітності, надавати ліцензії, встановлювати нормативи та порядок роботи тощо [5].

Фактори опосередкованого впливу не здійснюють регулярного прямого впливу на підприємницький потенціал підприємства, проте сприяють його зміні.

Економічна ситуація в країні та галузі помітно впливає на діяльність суб'єкта господарювання даної сфери економіки та його підприємницький потенціал. Зважаючи на те, що кон'юнктура ринкової економіки змінюється циклічно та високий попит переходить в період депресії, що характеризується ускладненням збуту продукції, багато підприємств чутливі до таких підйомів та спадів. Як наслідок кризи перевиробництва завжди призводять до зниження стабільності господарювання та ділової активності підприємств. Наразі як в нашій країні, так і в світі склалась саме така ситуація. Варто відмітити, що хоча кожне окреме підприємство не в змозі боротися з кризою національного та міжнародного характеру, проте здійснюючи гнучку політику, воно може спричинити зниження негативних наслідків загального спаду.

Великий вплив на рівень підприємницького потенціалу підприємства здійснює рівень інфляції в країні, яка дозволяє нівелювати стимули економічного зростання, знецінювати амортизаційні фонди і як наслідок, порушувати виробничу стабільність. У процесі інфляції відбувається відносне зниження вартості окремих матеріальних активів, використовуваних підприємством, зниження реальної вартості грошових та інших фінансових активів, зниження собівартості продукції, що викликає штучне збільшення суми прибутку і що приводить до збільшення податкових відрахувань з неї. Врахування впливу фактора інфляції у процесі формування та ефективного використання підприємницького потенціалу організації полягає в необхідності реального відображення вартості активів та грошових потоків, у забезпеченні відшкодування втрат доходів, що були викликані інфляційними процесами, при здійсненні різних управлінських дій. Невпевненість, відсутність достовірних прогнозів динаміки цін сприяють відмові від здійснення довгострокових проєктів. Довгострокові кредити також не надаються, адже їх повернення відбувається знеціненими грошима.

Підприємству необхідно враховувати не лише економічні зміни у країні, де здійснюється його діяльність, але і економічне становище галузі, адже негативні процеси, які відбуваються в галузі помітно відображаються на рівні економічної стабільності підприємства.

Політична ситуація значним чином впливає на економічне становище в цілому. Даний фактор опосередкованого впливу визначає невпевненість підприємців не лише у результативності діяльності, але і в можливості ведення бізнесу. Політична нестабільність перешкоджає налагодженню довготривалих стосунків з діловими партнерами, посилює ризик не виконання договорів. Вона підвищує загальний рівень підприємницького ризику як для вітчизняних підприємців, так і для їх зарубіжних партнерів.

Кожне підприємство працює у певних юридичних межах, які регулюють їх поведінку та сприяють вирішенню конфліктів з точки зору суспільного блага. Ділові відносини оформлюються контрактами про поставку та оплату наданих товарів і послуг з деяким часовим лагом. Договори, які заключає підприємство регулюються відповідними законами. Спеціальні закони та акти регулюють також питання приватної власності та діяльності підприємств. Знання своїх прав та обов'язків обома сторонами є дуже важливим для забезпечення виробничої стабільності.

Найбільш вагомим серед соціальних факторів опосередкованого впливу є населення держави. Структурними та якісними змінами населення займається демографія, і виробничим системам слід враховувати результати її досліджень, особливо у сфері структурних змін. Високі темпи росту населення вигідні для бізнесу, оскільки зростає потенційний споживчий ринок та ринок праці. Оскільки в Україні найближчим часом прогнозується зменшення пропозиції робочої сили, то це стимулює підприємства по-іншому ставитися до найму працівників зрілого та похилого віку, вкладати більше коштів у навчання молоді

з метою збільшення своїх переваг при виникненні дефіциту робочої сили для забезпечення виробничої стабільності.

Зміни у суспільстві не обмежуються змінами у чисельності населення та його структурному складі. Стиль життя, звички та цінності, етичні та релігійні основи суспільства, а також соціально-економічні класи також можуть змінюватися. Ці зміни, у свою чергу, можуть вплинути на загальну масу доступної робочої сили та на поведінку покупців. Вивчення усієї різноманітності соціальних факторів та пристосування до їх постійних змін сприяють отриманню значних ринкових переваг та забезпеченню стабільності підприємства.

Технологічне середовище визначає рівень науково-технічного розвитку, який впливає на суб'єктів підприємницької діяльності і є основою їх виробничої стабільності. Ті з них, які прагнуть до успіху, повинні ефективно пристосовуватися до технологічних змін та використовувати їх з метою отримання переваг на ринку, і забезпечення таким чином фінансово-економічної стабільності. Технологічне середовище також має тенденцію до змін, які частково регулюються державою. Це створює для підприємств як додаткові можливості, так і обмеження. Попит на продукт і технологічний процес для його виробництва висуває нові вимоги до інноваційного розвитку та вдосконалення всієї виробничої системи. Сили конкуренції стимулюють процес розвитку: кожне конкуруюче підприємство розуміє, якщо воно не в змозі відповідати технологічному прогресу галузі, або, краще, лідирувати у ньому, то є загроза втратити свої потенційні переваги і перешкодити досягненню економічної стабільності.

Зовнішнє середовище створює умови для ведення підприємницької діяльності, а також загрози виробничій системі. Його вплив на стабільність підприємства може носити дестабілізуючий характер. За рівнем впливу на стабільність виробничої системи пропонується виділити такі групи факторів зовнішнього середовища: зовнішні суспільно-політичні умови (зміни у політичній системі); фактори географічного характеру (віддаленість ринків, збільшення розриву між навантаженнями на систему управління та її можливостями); галузеві фактори (стратегічні несподіванки, втрата контролю над зовнішнім середовищем підприємства, вплив суспільства та політичних сил на ринкову поведінку підприємства, обмеженість росту, обмеженість ресурсів); фактори кадрового характеру (зміни у кадровому потенціалі на ринку праці, поява нових методів обґрунтування та прийняття стратегічних рішень).

Діагностувати слабкі сигнали про стан ринку і оцінити його стабільність можна за допомогою аналізу конкурентного середовища у галузі, який запропонована А. А. Томпсоном та А. Дж. Стрікландом [6]. До головних економічних показників, які характеризують стан ринкового функціонування у галузі, належать:

- ємність ринку (натуральні і вартісні одиниці виміру);
- темп зростання ринку (%) та стадія життєвого циклу (впровадження, ріст, уповільнення росту, насичення, спад);
- географічне положення ринку (локальний, регіональний, національний, міжнародний);
- кількість конкурентів та їх відносні розміри;
- число потенційних покупців та їх фінансові можливості;
- рівень диференціації продукції (послуг);
- вхідні та вихідні бар'єри у галузь;
- характер вертикальної інтеграції;
- напрями і темпи технологічних змін та продуктових інновацій;
- можливість отримання «ефекту масштабу» у виробництві та (або) маркетингу;
- сумарні виробничі потужності та рівень їх завантаження;
- чисельність працюючих у галузі і рівень їх заробітної плати;
- галузева капіталомісткість;
- середньо галузевий прибуток.

Конкуренція в галузі може характеризуватися різним ступенем інтенсивності. Тому, при аналізі конкурентного підприємницького середовища у галузі доцільним є використання моделі п'яти конкурентних сил, відомого економіста М. Портера. Концепція рушійних сил є ефективним методологічним підходом до розгляду конкуренції у галузі та оцінювання підприємницького потенціалу. В даному контексті виділяють чинники зовнішнього середовища, які найбільше впливають на направленість та інтенсивність змін конкурентної ситуації у галузі.

В процесі визначення факторів впливу на підприємницький потенціал спочатку необхідно ідентифікувати рушійні сили, далі – оцінити рівень їх впливу. Варто враховувати, що незважаючи на велику кількість факторів, які впливають на галузь, визначені у якості рушійних сил можуть бути не більше трьох або чотирьох, які можуть діяти у різних напрямках та вступати у зіткнення одна з одною, тому необхідно оцінювати їх загальний вплив на розвиток галузі та динаміку конкуренції у ній.

Рис. 2. Найбільш поширені рушійні сили впливу на підприємницький потенціал

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Таким чином, ризики постійно супроводжують процес реалізації підприємницького потенціалу і вимагають уваги з боку управління даним процесом. Усі наявні ресурси підприємства, а також потенційні можливості можна трактувати як функціональні елементи потенціалу, з одного боку, так і в цільові можливості – з іншого. З точки зору функціонального аспекту підприємницький потенціал виступає як сукупність виробничих, фінансових, маркетингових, інформаційних та інших потенційних можливостей підприємства. Натомість в цільовому аспекті підприємницький потенціал виражається як сукупність можливостей досягнення підприємницьких системи цілей для окремого суб'єкта господарювання. Варто відмітити, що процес формування та реалізації підприємницького потенціалу може змінюватися в залежності від характеру конкурентного ринку. Результати проведеного дослідження свідчать про високий рівень впливу зовнішнього середовища на формування та розвиток сучасного підприємства. При цьому визначальної ролі набуває внутрішня збалансованість функціональних складових підприємства, що здатна забезпечити стійкий та динамічний розвиток відповідно до різних економічних умов.

Література

1. Алле М. Поведение рационального человека в условиях риска: критика постулатов и аксиом американской школы. Теория и история экономических и социальных институтов и систем (THESIS). 1994. № 5. С. 217–241.
2. Анісімова О. М. Управління інноваційним розвитком промислового підприємства. Економічні та екологічні механізми розвитку України та її регіонів. Економіка. Донецьк. 2014. Вип. 285, т. XV. С. 5–16.
3. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия; под ред Л. И. Евенко. М. : Экономика, 1989. 519 с.
4. Виссема Х. Стратегический менеджмент и предпринимательство. Возможности для будущего процветания. М. : Финпресс, 2000. 271 с.
5. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент. Київ : КНЕУ, 2003. 504 с
6. Тихомирова О. Г. Адаптивное управление предпринимательскими структурами как открытыми динамическими системами. URL : http://www.rae.ru/fs/?Section=content&op=show_article&article_id=9999472.

References

1. Alle M. Povedenie racionalnogo cheloveka v usloviyah riska: kritika postulatov i aksiom amerikanskoj shkoly. Teoriya i istoriya ekonomicheskikh i socialnykh institutov i sistem (THESIS). 1994. № 5. S. 217–241.
2. Anisimova O. M. Upravlinnia innovatsiynym rozvytkom promyslovoho pidpriemstva. Ekonomichni ta ekolohichni mekhanizmy rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv. Ekonomika. Donetsk. 2014. Vyp. 285, t. KhV. S. 5–16.
3. Ansoff I. Novaya korporativnaya strategiya; pod red L. I. Evenko. M. : Ekonomika, 1989. 519 s.
4. Vyssema Kh. Stratehycheskyi menedzhment y predprynimatelstvo. Vozmozhnosty dlia budushcheho protsvetaniya. M. : Fynpress, 2000. 271 s.
5. Krasnokutska N. V. Innovatsiyni menedzhment. Kyiv : KNEU, 2003. 504 s
6. Tihomirova O. G. Adaptivnoe upravlenie predprinimatelskimi strukturami kak otkrytymi dinamicheskimi sistemami. URL : http://www.rae.ru/fs/?Section=content&op=show_article&article_id=9999472.

Надійшла / Paper received : 22.01.2021

Надрукована / Printed : 10.03.2021